

לפרשת אמור: מזמור לתודה

חלקה השני של פרשת השבוע, פרשת אמור, מכיל את פרשת המועדים. לפני פרשת המועדים ישנה פרשיה המונה דינים הנוגעים לכלל הקרבנות: איסור הקרבת בעל מום, איסור להקריב ולד עד שמונה ימים, איסור "אותו ואת בנו". אפשר להבין שפסוקים אלו מהווים פתיחה לפרשיית קרבנות המועדים, והם מונים כמה מדיני היסוד הנוגעים לכלל הקרבנות.

בצד דינים כלליים אלו, מופיע בפרשיה זו גם איסור "נותר": "וכי תזבחו זבח תודה לה', לרצונכם תזבחו, ביום ההוא יאכל לא תותירו ממנו עד בקר". בשונה מן הדינים האחרים, איסור זה נראה חריג. ראשית, זו חזרה מיותרת, שהרי איסור נותר מופיע כבר בפרשיות הקרבנות בתחילת ספר ויקרא (ז טז). שנית, לא מובן מדוע ראתה התורה להדגיש במיוחד את איסור נותר בקרבן תודה, הרי דין זה קיים גם בכל הקרבנות האחרים, כל אחד לפי משך הזמן הקצוב לו. עוד יש לתמוה, אם הכוונה היא להקדים דיני קרבנות כלליים לפני פרשת המועדים, מה ראו לציין דווקא את קרבן התודה, שאינו מיוחד למועדים דווקא? לכל התמיהות האלה יש לצרף את הביטוי המיוחד "לרצונכם תזבחו", שהוא ביטוי ייחודי ובמידה מסוימת חסר מובן, שהלא ידוע שהתודה מוקרבת "לרצונכם" ואינה קרבן חובה, אך מה טעם להדגיש זאת כאן? לכאורה זו הנגדה לפרשיית המועדות שתבוא בהמשך, ובה כל הקרבנות הם קרבנות חובה.

הרמב"ם במנין המצוות מצוה קכ, כותב כך: "שהזהירנו מהותיר שום דבר מקרבן תודה עד הבוקר ... ומזה למדנו שאר קדשים כי כל מה שנשאר מהם לאחר זמן אכילתם שהוא נותר וחייב לשרפו..." נמצא, שלדברי הרמב"ם המבוססים על המדרש, המקור העיקרי לדין נותר הוא קרבן תודה. ובמידה מסוימת משתמע מדבריו, שקרבן התודה הוא קרבן בסיסי ויסודי, שכל הקרבנות האחרים תלויים בו.

להבנת מעמדו הייחודי של קרבן התודה, וכל המשתמע ממנו לפתרון פרשתנו, אפשר להעזר במדרש תהלים על "מזמור לתודה". במדרש נאמר, שכל הקרבנות בטלים לעתיד לבא, וקרבן תודה אינו בטל. בעקבות זאת הוסיפו גם את המשפט: "כל התפילות בטילות, והודיות תודה אינה בטלה" (מדרש תהלים ק, ד), משמע, שקרבן תודה נבדל באופן משמעותי משאר הקרבנות וחשוב מהם. לפיכך מובן מדוע נזכרה התודה בייחוד מבין כל הקרבנות, בפיסקת המבוא של דיני הקרבנות בפרשתנו. שכן קרבן תודה הוא הבכיר והחשוב מכל הקרבנות. בכך תוסבר גם ההדגשה על: "לרצונכם תזבחו", שכן היא זו שמייחדת את מעלתו של קרבן התודה. שאר הקרבנות הם קרבנות חובה, ברמות שונות של חיוב: יש קרבנות שמובאים לקיום מצוה, כדוגמת הבכור והמעשר והפסח. יש קרבנות שנועדו לכפרת עוונות, כדוגמת העולה, החטאת והאשם. יש קרבנות שנדרשים כחובות ציבור, כדוגמת התמידים והמוספים. קרבן תודה נבדל מכל אלו, כי הוא מובא ללא כל חיוב חיצוני. הוא מבוסס רק על רצונו הטוב של המקריב, המקדיש את קרבנו מתוך שמחה והכרת הטוב. בספרי הח"ן נאמר, שלעתיד לבוא לא יהיה כל חיוב וכפיה בקיום המצוות כולן, ועבודת ה' תיעשה אך ורק מתוך רצון פנימי וחופש גמור. זה הוא עומק כוונת המדרש בענין מעלת התודה: גם כאשר כל המניעים והגורמים החיצוניים יתבטלו, עדיין קרבן התודה לא בטל, כי הוא מבטא את הרצון הפנימי הראשוני של האדם, מתוך חופש גמור, להודות לה' ולעבדו.

הרעיון הזה מבוטא יפה במזמור לתודה. זהו מזמור קצר ותמציתי ביותר, שאין בו פירוט של אירועים משמחים בחיי העם והאדם שבשלהם יש להודות לה'. קיימת בו רק התודעה היסודית של הכרת מלכותו יתברך בכל העולם, בכל עת ובכל זמן.

"עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה, דעו כי ה' הוא א-להים". זו היא העבודה מתוך שמחה ורננה, המביעה את ההכרה היסודית ביותר: "ה' הוא הא-להים". המפרשים (ראב"ע, רד"ק) מצביעים על החידוש בקריאה "עבדו – בשמחה", שכן לעתים קרובות, "העובד נעצב", ו"עבודתו עליו לטורח ומשא", ואילו הציפיה במזמור לתודה היא שעבודת ה' תעשה מתוך שמחה, חופש ורצון גמור ללא כל שעבוד ותחושת חובה: "לרצונכם תזבחו", רק מתוך הכרת הערך והזכות לעבוד את ה' הוא הא-להים".

"כי הוא עשנו ולו/א אנחנו עמו וצאן מרעיתו" – יסוד התודה הוא בהכרה שה' הוא הבורא והוא המנהיג. הכפל בין הקרי והכתיב, מוסבר כך: ולא אנחנו – הוא עשה את העולם ואותנו כשעדיין היינו במצב של "לא", דהיינו – לא קיימים. או אחרת: ביחס אל גודלו האינסופי, אנחנו נמשלים כ"לא" – כחסרי קיום, ממשות וערך. ומתוך כך: "ולו אנחנו" מובנו שאנחנו שייכים לו באופן מוחלט. אם כבנים, אם כעבדים.

"באו שערינו בתודה חצרותיו בתהלה, הודו לו ברכו שמו – כי טוב ה' לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו". השבח וההודיה לה' נובעים מטובו וחסדו, הנמשכים בכל עת ובכל העולם. וההכרה בכך היא תמצית האמונה: "לדור ודור אמונתו".

בספר "המחכים", שהוא ספר הדרכה לסדר התפילה מימי הראשונים, כתב: "ובמזמור לתודה יש להאריך ולנגן, משום דאמרינן במדרש כל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה". הנחיה זו נפסקה להלכה בשלחן ערוך, ובהביננו את החשיבות המיוחדת של התודה, מובן גם מדוע ראוי לייחד לה תשומת לב בתפילה בכל יום.

נותר עוד להסביר מדוע הוצמד דין "נותר" דווקא לקרבן התודה, על אף שהוא נוהג בכל הקרבנות כולם. יתכן שיש לפתור שאלה זו בעזרת קרבן הפסח, שגם בו יש צווי חמור שלא להותיר ממנו עד בוקר. בפסח, החובה לסיים את אכילת הפסח בו בלילה קשורה לחפזון הגאולה. היה עליהם לסיים את עסקי הקרבן כדי להיות מוכנים ליציאה, משארותם צרוורות בשמלותם, ובצקם לא הספיק להחמיץ. האיסור להותיר מבשר הזבח קרוב בטעמו לאיסור חמץ, ויסודם המשותף הוא במידת הזריזות. כך גם מצות "לא תותירו" בתודה: שלא להתמהמה ולא להשהות את ההודיה על הטוב. התודה אמורה לבטא התפרצות ספונטנית, חפשית, של שמחה והכרת טובה, ואין מקום לדחיה, תכנון מבוקר ו"חשבונות רבים".

אפשר להציע טעם נוסף: בהלכות יום טוב מבואר שיש ערך בשחיטת הבשר ביום אכילתו, ולכן התירה התורה וחכמים שחיטה בחג, אף על פי שאפשר להכינו מראש כמו בשבת. שמחת יום טוב מחייבת סמיכת הזבח לאכילתו, שכן הזביחה והאכילה מצטרפות לכלל חגיגה אחת שלמה. מאותו הטעם, אין לשמר את בשר הזבח של התודה ליום המחרת, אלא יש לחוג את סעודת ההודיה בסמיכות לזבח.

בימינו, כאשר אין לנו מקדש וזבחים, מחליפה סעודת ההודיה, זמירותיה וברכותיה, את קרבן התודה. אלו – בנוסף לאמירת "מזמור לתודה" דרך קבע דבר יום ביומו, הם הדרך שנותרה לנו להביע מרצון חפשי את התודה, השמחה והרננה, בזכות לחיות כברואיו ועמו של הקב"ה בעולמנו. יש לעשות זאת בזריזות, בחיוניות ובשמחה.